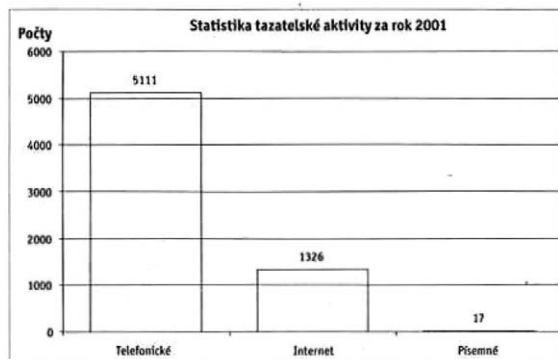

Zkušenosti z práce na Otevřené lince armády a její další perspektivy

Považujeme za zcela opodstatněné, když stát zavazuje své občany k podílu na zajištění obrany země. Z tohoto hlediska ji chápeme nejenom jako povinnost - dokonce nejčastější - ale i právo. Je zde ještě jeden aspekt, neméně významný - armáda, jako mocenská složka státu, musí vedle svých specifických úloh plnit i úlohu výchovnou, a to v celé šíři přípravy mladých mužů pro život ve společnosti. Z hlediska celého výchovného systému je armáda posledním článkem a současně poslední možností jak část mužské populace ovlivnit a přivést ji k takovým hodnotám a chování, které jsou společensky uznávané. Nástup vojenské základní služby staví každého vojáka do nezáviděníhodné role nováčka. Přes řadu pozitivních změn, kterými naše armáda od listopadu 1989 prošla, mnoha mladým mužům, kteří v ní plnili a plní svoji nejčastější občanskou povinnost, přináší realizace této role nejen četné problémy a komplikace, nýbrž i výslovně negativní prožitky a zkušenosti. V řešení prvotních problémů spojených s adaptací na vojenské podmínky se snaží napomoci také Otevřená linka armády.

Forma telefonické komunikace jak s civilní, tak vojenskou veřejností představuje výrazný indikátor zájmu veřejnosti o vojenskou problematiku a názorovou hladinu veřejnosti ve vztahu k armádě. Hlavním úkolem Otevřené linky armády je poskytovat informační služby vztahující se k životu a k činnosti armády, průběhu vojenské činné služby a k problematice právních aspektů vyplývajících z plnění branné povinnosti.

Zabývá se interpersonálními vztahy a řeší složité psychické problémy těch vojáků, kteří se na ni obrátí (viz graf).

A. Nezbytnost vytvoření Otevřené linky armády

Linka armády vznikla v roce 1990. Její vznik si vynutila nezbytnost okamžitě reagovat na požadavky plynoucí z praktických potřeb vojáků v činné službě. Praxe potvrdila správnost rozhodnutí vytvořit tento nanejvýš potřebný orgán, na jehož provoz byly vynaloženy minimální finanční prostředky. Personální obsazení - 2 až 3 profesionálně, všestranně připravení pracovníci především se znalostí problematiky AČR, právního a psychologického zaměření,

včetně schopností komunikace a základního vzdělání pracovníka linky důvěry se stalo určujícím kritériem.

Linka armády působí jako

- ❑ PORADNÍ CENTRUM PRVOTNÍ POMOCI při řešení osobních krizových situací, zejména pro vojáky v základní (náhradní) vojenské službě. Jde o negativní jevy spojené se šikanováním, požíváním drog a alkoholu, se sexuálním obtěžováním, homosexualitou a celou škálou deformovaných interpersonálních vztahů na pracovišti, včetně fyzického napadení apod.
- ❑ INFORMAČNÍ SERVIS v otázkách vztahujících se k průběhu vojenské činné služby a pracovního poměru občanských zaměstnanců v rezortu obrany.
- ❑ MÍSTO PRO PŘIJÍMÁNÍ OZNÁMENÍ o závažném porušování vojenských řádů a předpisů a právních norem v okruhu působnosti MO a Generálního štábu AČR. Případy, které nespadají do působnosti MO a GŠ AČR, jsou předávány příslušným orgánům (Vojenská kancelář prezidenta republiky, Civilní ochrana apod.) Pokud se jedná o podezření ze spáchání trestného činu, jsou postupovány orgánům činným v trestním řízení.

Otevřená linka armády v roce 2001

Otevřená linka armády (dále jen OLA) byla zřízena rozkazem ministra obrany č. 41 z 12. 11. 1998 v rámci oddělení kontroly lidských práv odboru kontroly právních činností Inspekce ministra obrany a dne 1. 12. 1998 zahájila provoz. Od 1. 7. 2000 do 31. 12. 2001 působila jako součást Inspektorátu speciálních služeb IMO. (Od 13. 12. 2001 byla přesunuta na nové pracoviště GŠ AČR, kde zahájila zkušební provoz v rámci tzv. Zpětnovazebního informačního systému GŠ AČR, jehož součástí se stala dnem 1. 1. 2002.)

Statistika dotazů na OLA za rok 2001

Kategorie	Počet dotazů
Šikanování - oznamovatel VZS	9
Šikanování - oznamovatel příbuzný či blízký VZS	12
Šikanování - oznamovatel jiný, neanonymní	4
Šikanování - oznamovatel anonymní	4
Průběh vojenské základní (náhradní) služby	181
Průběh služby VZP	896
Pracovní poměr	123
Interpersonální vztahy - oznamovatel VZP	33
Interpersonální vztahy - oznamovatel občanský zaměstnanec	13
Interpersonální vztahy - oznamovatel jiný, neanonymní	18
Interpersonální vztahy - oznamovatel anonymní	9
Drogy	7
Civilní služba	172
Ostatní	3 973
Celkem	6 454

B. Některé negativní jevy v armádě znepokojující naši veřejnost

V první řadě jde o tzv. **šikanu** jako příklad porušování chráněných práv a zájmů vojáků. Nepochybně platí obecně za negativní, doslova patologický jev. Specifičnost šikany v naší armádě proti jiným armádám spočívá ve dvou stěžejních rysech:

- není spojena s výcvikem, nýbrž s dobou osobního volna,
- neděje se cestou velitelů k mužstvu, nýbrž mezi mužstvem samotným.

Znamená to, že její založení se neodvíjí od vztahů nadřízenosti a podřízenosti, nýbrž vychází z ideologie staromazáctví, která v podobě nepsaného kodexu zapustila hlubší kořeny, než si připouštíme, a „propracováním“ až do rituálových detailů se v armádě stihla rozšířit celoplošně. Jako taková je „mazácká vojna“ protikladem vojny „lampasácké“ nebo také „gumácké“, což jsou výrazy pro pevný vojenský režim. Ignorance tohoto vojenského řádu více než jeho deformační důsledky signalizuje narušené sociální vztahy v jednotkách. Měla by upozornit na potřebu revize přežitých norem a souběžně i na přehodnocení a nápravu s nimi spojeného stylu vedení a velení profesionálních vojáků.

Do popředí se dostává tzv. **šikana ekonomická**. Dnes je patrně nejrozšířenější a na Otevřené lince armády byla zaznamenána ve všech nahlášených případech (od 1. prosince 1998, tedy od vzniku Otevřené linky armády, do konce března 1999 bylo zaznamenáno celkem 53 případů týkajících se šikanování). Jako ekonomická šikana se označuje například obstarávání pití, cigaret a jídla mazákům, vydírání a vymáhání peněz např. za tzv. „plácnutí“ tj. přijetí podmínek „mazácké vojny“, vstupné na televizi či zpětný výkup „ztracených“ výstrojních součástek, ale i nucení ke krádeži a prodeji vojenského materiálu (pohonných hmot apod.). Částky se pohybují v rozmezí od několika set až po několik tisíc korun.

Šikana fyzická spočívá v tělesném trestání, působení bolesti, týrání a mučení, poškozování zdraví, omezování osobní svobody, přejímání pracovních povinností a plnění úkolů za starší vojáky (úklid rájůnů, ošetřování zbraní a techniky, výkon služby apod.)

Šikana psychická spočívá v ponižování a zesměšňování, často jen pro zábavu a zahnání nudy, v arogantním jednání starších vojáků, v nesmyslném přikazování a v úmyslném ztěžování různých činností.

Každá forma šikanování vede ve svých důsledcích k neoprávněnému zásahu do zásadních, přirozených práv občana, garantovaných zejména **Listinou základních práv a svobod, která je nedílnou součástí ústavního pořádku ČR**. I když samotná listina připouští, že některá práva a svobody mohou být omezeny, lze tak učinit toliko na základě zákona a v jeho mezích a vždy musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Omezení nesmí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Neoprávněným zásahem do základních práv a svobod mohou být, podle stupně nebezpečnosti takového jednání, naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku. Jinými slovy – šikanování je ve všech svých projevech a formách jednáním protiprávním.

Zákon č. 40/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů považuje porušování práv a chráněných zájmů vojáků za trestný čin. Konkrétně:
§ 279a

- (1) Kdo vojáka stejné hodnosti nutí k osobním úsluhám nebo ho omezuje na právech nebo svévolně ztěžuje výkon jeho služby, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy,
 - b) spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami, nebo
 - c) způsobí-li takovým činem ublížení na zdraví,
- (3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým způsobem nebo se zbraní,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo jiný zvlášť závažný následek, nebo
 - c) spáchá-li takový čin za branné pohotovosti státu nebo za bojové situace.
- (4) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

§ 279b

- (1) Kdo podřízeného nebo nižšího nutí k osobním úsluhám nebo ho omezuje na právech nebo svévolně ztěžuje výkon jeho služby, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 násilím nebo pod pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy,
 - b) spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami, nebo
 - c) způsobí-li takovým činem ublížení na zdraví.
- (3) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým způsobem nebo se zbraní,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo jiný zvlášť závažný následek, nebo
 - c) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za bojové situace.
- (4) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Základní řád ozbrojených sil České republiky výslovně ukládá povinnost všem vojákům, aby zjištěná protiprávní jednání ihned nahlásili služebním postupem. Uzná-li to však voják za nezbytné, je oprávněn takové hlášení učinit přímo orgánům vojenské policie nebo přímým nadřízeným. Z uvedeného vyplývají základní zásady a postupy při obraně proti šikanování:

- ☐ oznámit šikanování přímému nadřízenému, případně přímo vyššímu nadřízenému nebo vojenské policii,
- ☐ také orgány Policie ČR, vyšetřovatelé a státní zástupci jsou povinni přijímat a vyřizovat „trestní oznámení“,
- ☐ dostane-li se voják z důvodů šikanování do osobní krizové situace, měl by se ihned obrátit o pomoc na specializované orgány vojenského útvaru - psychologa, právního poradce a velitele, a pokud u útvaru nejsou, i na lékaře,
- ☐ lze využít regionálních linek důvěry včetně mimorezortních,
- ☐ významnou pomoc poskytuje také Otevřená linka armády.

Otevřená linka armády poskytuje jednak prvotní pomoc, jednak se snaží preventivně napomáhat nejen vojákům v základní (náhradní) službě, nýbrž i velitelům. Odvedenec dostává

společně s povolávacím rozkazem k výkonu vojenské služby publikaci „Vojna do kapsy aneb průvodce vojenskou službou“, kde najde odpovědi na většinu otázek, které ho zajímají. Jde o jasné vymezení toho, kdo je jeho nadřízený, kdo mu může vydávat rozkazy, nařízení, jaká jsou jeho práva a povinnosti, co je šikana a jak se může bránit. Zkušenosti z práce na Otevřené lince armády ukazují, že je nutné vojákům tyto informace podrobně dát.

Obrana proti různým formám šikanování

Jednou z hlavních zásad obrany proti šikanování je znalost toho, kdo je vaším velitelem a kdo je oprávněn vám ukládat úkoly – jsou to v souladu se Základním řádem ozbrojených sil ČR (Zákl-1) velitelé družstev a jim nadřízení velitelé.

Další podstatnou věcí je neustupovat snahám jiných vojáků a neplnit jejich neoprávněné požadavky. V této formě odporu je potřebné mít kolem sebe další vojáky, kteří se stejně jako vy nebudou chtít nechat ponižovat a týrat. Není správné se domnívat, že „nyní to nějak vydržím“ a pak to svým „mladým“ oplatím.

Jestliže k šikaně u dané jednotky dochází, potom je nezbytné sdělit okamžitě veliteli jednotky nebo útvaru, psychologovi, právnímu poradci velitele, event. útvarovému lékaři, veškeré skutečnosti o případných sebemenších náznacích šikanování ze strany kohokoli a současně žádat o ochranu svých práv a chráněných zájmů.

Nebudete-li mít důvěru k uvedeným způsobům řešení situace, můžete se obrátit na vojenskou policii v posádce, případně na Policii ČR, nebo zavolat na speciální pracoviště - Otevřenou linku armády. Můžete tak učinit vy osobně nebo vaši rodiče či příbuzní.

Kontaktní spojení: 02/20 210255, 02/20 210200, 02/201313

Adresa: Středisko pro komunikaci s veřejností

Otevřená linka armády

Vítězné náměstí 4

160 01 PRAHA 6 - Dejvice

fax: 02/20 210257

e-mail: otevrenalinka@army.cz

Pro zahájení šetření celého případu je potřebné uvést následné údaje:

- ☐ o který útvar se jedná (jeho krycí číslo a místo dislokace),
- ☐ kdo a v jaké formě se o šikanování pokouší, popřípadě co vyžaduje a kdy tak nejčastěji činí,
- ☐ zda jste ochoten vy, případně další vojáci věc oznámit a svědčit proti viníkům.

Bohužel existují případy, kdy šikaně nahrává nízké právní vědomí velitelů na základních úrovních velení a někdy i neochota zjištěné nedostatky řešit. Je to mnohdy i důsledek negativní zkušenosti, kdy je jednotka, u které vyšla šikana najevo, hodnocena jako nejhorší se všemi důsledky a dopady na jejího velitele. Do budoucna je pak takový velitel negativně motivován a řešení šikany se snaží vyhnout a zatajit ji. Vůbec si přitom neuvědomuje, že svou nečinností se sám dopouští kázeňského přestupku, popř. trestného činu. Má-li být tažen proti šikaně úspěšně, je nezbytným předpokladem odvaha, vědomí své vlastní důstojnosti a vůle dotáhnout věc do konce. Bez důkazů nelze nikoho kázeňsky potrestat či postavit před

soud. Nejsou-li šikanováni vojáci ochotni svědčit, chtějí-li zůstat v anonymitě nebo pod tlakem výhrůžek dokonce změnit výpověď, je marná veškerá snaha kompetentních orgánů šikanování řešit. Vystoupení z anonymity samozřejmě neznamená, že v případě reálného ohrožení zdraví nebude vojákovi zajištěna ochrana, případně i utajení osoby jako svědka v trestním řízení.

Výzkumem v rámci armády bylo zjištěno, že mezi vojáky v jednotce se vojáci základní služby cítí spíše dobře (62 %) až velmi dobře (30 %), zejména ti, kteří již mají větší část vojenské služby za sebou. Nejvíce oceňují to, že umějí držet pohromadě, pochvalují si kamarádství a přátelství. Zároveň se jim však nelíbí agresivní chování některých z nich a nerovnoprávné postavení starších a mladších v jednotce. Výskyt šikanování však nepovažují za hlavní problém. Podstatně více jim vadí (75 % vojáků v základní službě) způsob organizace vojenských činností, neustálé změny nařízení, zmatky a zbytečné činnosti, špatné zabezpečení (například strava a materiální zabezpečení vojenské služby) a nedostatky v možnostech využití volného času (nuda a stereotypní život v kasárnách, malé možnosti sportovního a kulturního vyžití, odloučení od rodiny, blízkých).

Jakkoli šikanování nemusí být hlavním důvodem nespokojenosti vojáků se vztahy v jednotce, necelá polovina uvedla, že jim nevadí. Většina vojáků základní služby přijala systém tzv. „mazácké vojny“ za svůj ještě dříve, než byli oficiálně seznámeni se zákony, předpisy a nařízeními od svých velitelů. Nepřijetí „mazácké vojny“ je pro nováčka ve většině případů nemyslitelné. Role „bažanta“ je akceptovatelná po dobu nezbytně nutnou, tj. 3 - 6 měsíců. S vidinou role „mazáka“ se všemi jeho právy a výhodami mladý voják obvykle dobrovolně podstoupí všechny formy ponižování, včetně šikany. „Mazácká vojna“ existuje většinou u těch útvarů a jednotek, kde není plně funkční organizace velení a kde je vytvořen nekontrolovatelný prostor pro její působení. Naopak vhodná reakce velitelů na výskyt šikany a její následné ohlášení vede bohužel často k postihu velitelů ze strany nadřízených, a obrací se tak proti nim samotným. To je ovšem v rozporu se zásadami prevence šikany. U některých jednotek se výskyt šikany nebo jejích náznaků tvrdě postihuje a řeší bez ohledu na odezvu nadřízených. Existují však i jednotky, kde šikanování a s ním spojená „mazácká vojna“ neexistují.

Perspektivy Otevřené linky armády

Celá činnost je podmíněna profesionalizací AČR. Zcela jistě dojde k určité modifikaci cílových skupin a rozložení tazatelské aktivity klientů. Již dnes je zřejmé, že dojde k rozšíření cílových skupin, tzn. půjde o:

☐ vojáky v činné službě	☐ občanské zaměstnance
☐ odvedence	☐ vojenské důchodce a veterány
☐ příbuzné a blízké vojáků	☐ státní správu
☐ vojáky v mírových misích	☐ zahraničí (příslušníci armád NATO
☐ aktivní zálohy	a ostatní občané žijící v zahraničí).

*Zpracoval: vedoucí Otevřené linky armády plk. v zál. Dr. Petr Majer
tel.: 02/201313
fax: 02/20210257
e-mail: majer.petr@centrum.cz
otevrenalinka@army.cz
zls@army.cz*